

Språkets motstandskraft – eller kollaps

Ingunn Lunde

Universitetet i Bergen, Norge

Abstract: Language's resilience – or collapse

In this article I examine Russophone anti-war poetry published in the past year and identify a tendency in this material to question the very foundations of cultural (literary) resistance. More specifically, the ability, possibility and moral conditions of language (and script) to express war resistance are addressed. I look at some of the main lines of argumentation linked to these issues when discussed on a meta-level (in prefaces, commentaries, launch events, etc.), as well as at a couple of strategies that manifest themselves in the poetic material.

Keywords: Russophone poetry of resistance, anti-war poetry, metalinguistic reflection, Maria Stepanova, Vera Pavlova, Varvara Nedeoglo

Kultur og protest

Under de store vinterprotestene i 2011–2012, da russerne fylte metropolenes gater i titusentall, var kulturelle referanser og folk fra kultursektoren en sentral del av protestbevegelsen (Arkhipova et al., 2016; Gabowitsch, 2013). Siden da har mulighetsrommet for kritiske ytringer i Russland som kjent minsket radikalt, i den politiske sfæren, sivilsamfunnet, og i kunnskaps- og kultursektoren. Selv om kulturen relativt sett har vært minst hemmet av lovverk og restriksjoner, er også der vilkårene betydelig forverret siden Russlands fullskalainvasjon i Ukraina 24. februar 2022.¹

At kultur er livsviktig også i krigstid, har vi sett lenge i Ukraina. I fullskalakrigens andre år går ukrainerne fortsatt (eller igjen) i teatre og konserthus, også når strømaggregater sørger for belysningen på scenen. I Ukraina har det vokst frem en stor krigslitteratur, ikke bare etter fullskalainvasjonen, men siden annekteringen av

¹ Med arrestasjonen (4. mai 2023) og straffesaken mot regissøren Jevgenija Berkovitsj og dramaturgen Svetlana Petrijtsjuk har undertrykkningen av kunst og kultur nådd et nytt nivå, ettersom de arresterte ikke er anklaget for aksjonisme, men på grunnlag av tematikken i et skjønnlitterært verk. Berkovitsj og Petrijtsjuk er anklaget for å «rettferdiggjøre terrorisme» gjennom tematiseringen i det prisbelønte dramaet «Finist, den lyse falken» av russiske kvinner som verves for å slutte seg til radikale islamister i Syria.

Kontaktinformasjon: Ingunn Lunde, e-post: ingunn.lunde@uib.no

©2023 Ingunn Lunde. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Lunde, I. (2023). *Språkets motstandskraft – eller kollaps*, Nordisk Østforum 37, 77–86. <https://doi.org/10.23865/noros.v37.5636>

Krym og den første russiske invasjonen i Øst-Ukraina i 2014 (f.eks. Andryczyk, 2022).

Parallelt med at rammene for politisk-kulturell aktivisme er blitt stadig trangere i Russland, har staten oppskalert sitt engasjement på kulturfeltet gjennom kooptering av populære sjangre og kommunikasjonskanaler, insentivbasert styring av kulturproduksjonen og en økende militarisering av selve kulturen. Den såkalte «Z-poesien» er ett eksempel. Et annet, med ironisk tilsnitt, er approprieringen av kulturoetrockeren Viktor Tsoj og bandet Kino under et storstilt propagandaarrangement 22. februar 2023 på Luzjniki-stadion i Moskva, der den legendariske antikrigssangen «Blodtypen» (1987) ble fremført i en militaristisk versjon av kremlsympatiserende artister. Statens involvering på kulturfeltet er økende, men ikke ny, og har de siste 10–15 år vært synlig i et bredt spekter av styringsdokumenter, lovverk, insentivordninger, institusjonsbygging og kulturelle produksjoner (Anisimova & Lunde, 2020).

Den synlige krigsmotstanden i Russland i dag begrenser seg hovedsakelig til stillferdige protester som involverer en eller noen få personer.² Det kan for eksempel være å ta bilde av en anti-krigsinstallasjon og spre bildene digitalt, helst under falsk profil, for ikke å bli anklaget for diskreditering av den russiske hæren. Økte tendenser til angiveri har lagt ytterligere begrensninger på mulighetsrommet. Etter særlig alvorlige tilfeller av bombing av sivile mål i Ukraina, har vi sett at russiske borgere legger blomster på minnesmerker i flere byer – særlig minnesmerker knyttet til ukrainsk kultur (Lesia Ukrainka, Taras Sjevtsjenko).

Skal vi studere konkrete eksempler på krigsmotstand fra russiske og russisk-språklige aktører på kulturfeltet, må vi i lys av disse vilkårene også ta i betraktning initiativer og utgivelser i land utenfor Den russiske føderasjonen. I denne artikkelen tar jeg for meg et knippe diktsamlinger og refleksjoner knyttet til disse, i forord, intervjuer, ledsagende essays og bokpresentasjoner. Et fokus i dette materialet som jeg vil løfte frem, er selve grunnforutsetningene for kulturell, litterær motstand, og mer spesifikt: språkets (og skriftens) evne, mulighet og moralske vilkår for å uttrykke krigsmotstand. I materialet gjenfinnes en kombinasjon av det klassiske spørsmålet kulturen stilte seg etter det 20. århundrets store katastrofe – «kan vi skrive dikt etter Auschwitz?» – og en mer spesifikk problemstilling knyttet til det russiske språket: er dette (blitt) maktens, krigens og den imperiale ideologiens språk, eller kan det brukes/tas tilbake for å uttrykke krigsmotstand og politisk motstand, og hvis ja, hvordan. I det følgende vil jeg se på noen hovedlinjer i argumentasjonen omkring denne problemstillingen når den diskuteres på metanivå, og på noen strategier som manifesterer seg i det poetiske materialet.

² Man skal selvsagt også huske på at det skjer en viktig form for krigsmotstand gjennom russiske frivillige som på ulike måter hjelper ukrainere, for eksempel gjennom assistanse til voksne og barn som er ulovlig deporterte til Russland.

Maktens og motstandens språk

Etter fullskalainvasjonen er det kommet ut russiskspråklige, parallellspråklige eller oversatte diktsamlinger og tilgrensende (til dels sjangerblandende) utgivelser med en tydelig antikrigsprofil i blant annet Tyskland (Matsjina, 2022; Plotnikov, 2023), Israel (Golovinskaja, 2022), Storbritannia (Nemirovskaya, 2023), USA (Lipovetsky & Platt, 2023) og Frankrike (Zeytounian-Beloüs et al., 2022), men også i Russland (Leving, 2022). De trykte bøkene har fått følge av nettbaserte eller hybride, delvis transnasjonale, initiativer og plattformer, som Roman Leibov og kollegers videoutgivelse (Leibov et al., 2022), Linor Goraliks *ROAR*-prosjekt (Goralik, 2022–), Vera Pavlovas *Ukrainske dagbøker* (Vojna i poezija, 2022) og tidsskriftet [Translit]s spesialnummer (*bolsje net slov*, 2022). Noen av utgivelsene utenfor Russland inkluderer også tekster skrevet av personer bosatte i Russland.

Tittelen på [Translit]s temanummer, «det er ikke ord igjen», setter fokuset på det språklige uttrykket og formidler ideen om en slags umulighet av å tale eller skrive. Problematikken forsterkes av omslaget, som er dekorert med asterisker (*) formet som stridsvognsperringer av vinkeljern. Bruk av asterisker aktualiserer i sin tur både protestkulturen og sensurtematikken, med referanse til enpersonsdemonstrasjoner med en plakat merket med 3 + 5 asterisker, som stedfortredende uttrykker ordene «Nei til krig» (*Net vojne*) (Vojtovskij, 2022).

I samtaler og refleksjoner omkring slike utgivelser kommer ofte nettopp spørsmålet om språkets muligheter, begrensninger og vilkår opp. «Hvordan skal man skrive dikt etter Butsjja», omformulerer litteraturkritikeren Aleksandr Genis Theodor Adornos berømte «Å skrive dikt etter Auschwitz er barbari» (Genis, 2022). Et mer konkret spørsmål er hvordan man skal skrive dikt *på russisk*? Flere forfattere insisterer på at skal man drive med russiskspråklig diktning i dag, må man være seg språkets tunge ballast bevisst. Maria Stepanova spør: «How can we manage the situation when literally every second expression or metaphor, if we trace it to its roots, is littered with allusions to war and violence? Language itself turns into a minefield in which you can't put your foot down anywhere without risk of an explosion» (Lipovetsky & Platt, 2023). Sergej Lebedev reflekterer: «Når man har i mente at man skriver og taler et språk som har vært og er et redskap for undertrykkelse, så fører det til en helt spesiell sensibilitet» (Lebedev & Lunde, 2023).

I temanummeret *The Russophone Literature of Resistance* (marsutgaven 2023 av *World Literature Today*) insisterer utgiverne likevel på språkets iboende kraft til å stå imot makten, krigen og ideologien: «This is writing that explodes the cultural foundations of Russian 'patriotic' ideology that, generation after generation, has fueled imperial arrogance, self-aggrandizement, resentment, and xenophobia» (Lipovetsky & Platt, 2023). Temanummeret utgår fra nyere forskning (f.eks. Naomi Caffee, Marco Puleri) som ikke begrenser russisk litteratur til litteratur skrevet og utgitt i Russland og av «russere». «Russofon» litteratur omfatter i denne forståelsen også tekster skrevet av russiskspråklige forfattere fra for eksempel Kasakhstan eller Ukraina, og tekster av

russiske migranter i for eksempel Europa, Georgia, Tyrkia eller Sentral-Asia. Termen refererer altså ikke til territorium eller etnisitet, men eksklusivt til språket. Dermed er det enklere å distansere språket fra den politiske (mis)bruken av det i den russiske makteliten. Når diktningens språk blir ispedd ord eller annen lingvistisk interferens fra kasakhisk, azeri, ukrainsk eller tsjerkessisk, mener Lipovetsky og Platt (2023), blir det markert forskjellig fra det normative russiske standardspråket, som igjen assosieres med maktsenteret og landets imperiale historie.

Selv om det russiske språket gjennom denne argumentasjonen «befris» fra det politiske, er det likevel ikke mulig, eller ønskelig, å befri det fra det allestedsnærværende fokuset på selve krigen. Som Maria Stepanova nådeløst-poetisk uttrykker det: «You may want to write about butterflies, but ultimately you will have to explain the war» (Lipovetsky & Platt, 2023).

En tilgrensende konseptualisering av den «russiskspråklige motstandslitteraturen» er inspirert av de franske teoretikerne Deleuze og Guattaris (1982–83, s. 16) begrep om «minoritetslitteraturen», definert som «not the literature of a minor language, but the literature a minority makes in a major language». Her ser forfatterne som representerer krigs- eller regimemotstanden³ seg som en minoritet innenfor en større, russiskspråklig mainstream-litteratur – det siste forstått som en litteratur på det offisielle Russlands premisser, uavhengig av om den promoterer den herskende ideologien à la Z-poesien, eller om den bedriver sin litterære virksomhet i en business as usual-stil, altså uten å ta hensyn til at «man ikke kan skrive om sommerfugler», for å bruke Stepanovas bilde. En slik forståelse er kontroversiell og kan ha trekk av tidligere tiders elitistiske selvforståelse blant deler av den sovjetiske intelligentsiaen.

Under lanseringen av *The Russophone Literature of Resistance* kunne man observere et interessant eksempel på hvor vanskelig det faktisk er å «avkolonialisere» det russiske språket og den russiske kulturen. Mikhail Sjisjkin har hele sitt profesjonelle forfatterliv stått i opposisjon til regimet, og ingen vil mistenke ham for å ønske å produsere noen imperial diskurs. Det første han gjør under lanseringen, er imidlertid å sammenlikne situasjonen i dag med Kazymyr Malevytsjs «Sorte kvadrat» (1915), som han tolker som en forutelse for det som kommer: «it was his [= Malevych's] feeling for the future, for the coming, horrible future, and what was in this future; it was the First World War, the bloody, horrible civil war, and [the] Gulag ... Now Russia is this black square» (The Harriman Institute, 2023). Eksemplet er ikke uinteressant eller ugyldig, men det påfallende er at Sjisjkin verken reflekterer over at Malevytsj var født inn i en polsk familie i Ukraina (og tilbrakte mange år i Kyiv, blant annet som lærer ved Kunstakademiet) eller at han var en av meget få samtidige ukrainske kunstnere som våget å fremstille den verste av alle katastrofer for ukrainerne, sultkatastrofen Holodomor (1932–33), i sine berømte bilder av bønder uten ansikt og uten hender.

³ At regimemotstand ikke nødvendigvis manifesterer seg i aktiv krigsmotstand er en hyppig uttalt kritikk mot den russisk(språklig)e intelligentsiaen og tilskrives tidvis en «imperial» tenkemåte som henger igjen hos den russiske kultureliten.

For Sjisjkin er russisk «the language of blood», mens forfatterens oppgave er å «fight for the language, [...] clean it by what we do». For at språket og kulturen skal gjenvinne sin verdighet, setter Sjisjkin opp to forutsetninger: (1) det russiske regimet må tape krigen og (2) «a genius novel that explains how this could happen» (The Harriman Institute, 2023).

Det nye «viet»

Mens Sjisjkins logosentriske optimisme holder seg innenfor det tradisjonelle rommet der den russiske litteraturen troner høyt som nasjonens samvittighet, ser vi mer radikale innstillinger fra andre diktere, som mener at selve språket må redefineres, knas om til noe annet, eller skapes på nytt. «What does it mean to write in Russian for you?» spør Mark Lipovetsky Maria Stepanova under lanseringen av *The Russophone Literature of Resistance*. «The language should be changed in a way», svarer hun tenksomt, og i et av diktene hun bidrar med i temanummeret får vi et eksempel. Diktet hører til en syklus med den talende tittelen «Uten åk» (Без ыка/*Bez yka*), der ordet «språk» (*jazyk*) er avkuttet: en språkform *in flux*, som hun definerer som «a language that is getting devoid of a good half of its words» (The Harriman Institute, 2023):

Пока мы спали, мы бомбили Харьков	Mens vi sov, bombet vi Kharkiv
Потом, чуть позже, чайник со свистком И дачные стволы стволели солнцем И створы лета отворя Лобзания и слёзы и заря, заря	Etterpå, litt senere, tekjelen med plystringen sin Og sommerhusets trestammer trestammet fulle av sol Åpnet sommerens vinduslemmer Kyss og tårer, og morgengryet, morgengryet
И Харьков чёрным дымом исходил	Og Kharkiv var oppløst i mørk røyk
Пока мы ели, мы бомбили Львов	Mens vi spiste, bombet vi Lviv
Потом входили За старшими в наморщенную воду В дыму шашлычном Лязгали стрекозы	Etterpå gikk vi ut, de eldste først I vannets rynkede krusninger I røyken fra sjasjlykgrillen Svirret øyenstikkerne
Потом запели хором мы про то, как берег Покрылся сотнями пострелянных людей	Etterpå sang vi i kor om hvordan bredden Fyltes med hundrevis av skutte mennesker
Так шло, заваливаясь, будто утка, В июле утро.	Slik gikk den, vraltende som en and, En morgen i juli.

(Stepanova, 9. juli 2022⁴)

⁴ Den russiske originalen er tilgjengelig i lest form i (The Harriman Institute, 2023); engelsk oversettelse i (Lipovetsky & Platt, 2023). Alle de norske oversettelsene i denne artikkelen er mine.

Stepanovas dikt kombinerer et krystallklart språk («Mens vi sov, bombet vi Kharkiv») med en nennsom språklig fornyelse eller forvrengning, alt ettersom man ser det, der noen av setningene ikke følger vanlig syntaks, og der noen av ordene er neologismer, som verbet «å trestamme». Denne poetikken kan forstås som en nådeløs realitetsorientering (*vi* bombet Kharkiv) som formidles i et språk som (likeledes) krever lytteren eller leserens maksimale oppmerksomhet. I et ledsagende intervju kommenterer Stepanova betydningen av dette «vi»:

Those who write in Russian can no longer represent themselves and their work (whether within Russia or abroad) solely in terms of a private life and selfhood. They will instead be received as the product of a certain collective identity, in which the microlevel of being always corresponds to the macrolevel. One is always in the presence of the «we». (Lipovetsky & Platt, 2023)

Også Vera Pavlova understreker den nye betydningen av «vi» i sin poesi: «Det er blitt mindre av pronomenet ‘Jeg’, og mer av ‘Du’. Enda mer av ‘Vi’, som i mine tidligere dikt gjerne inkluderte to, men nå – tusener og millioner» (Vojna i poezija, 2022). Det nye «viet» kan illustreres ved et av hennes korte vers:

кругом	overalt går
молодые	unge
старые	gamle
бодрые	muntre
и усталые	og trette
идут избегая наледи	mens de unngår issvullene
не знают	de vet ikke
что все мы монстры	at vi alle er monstre

(Pavlova i Kuzmin, 2022)

Det «nye viet» knyttes i disse eksemplene mer eller mindre eksplisitt til Russlands rolle som aggressor og kan leses som en kritisk vekker rettet mot den utbredte apatien i det russiske samfunnet. Det er tidlig, kanskje for tidlig, å også se det som uttrykk for et første skritt («guilt-processing», cf. Finnin, 2022, s. 20) på den lange veien mot en «poetics of solidarity», slik Rory Finnin beskriver i sin studie av krymtatarsk, ukrainsk, tyrkisk og russisk litteraturs tematisering av overgrepene mot krymtatarene.

Mellom kreativ forvrenging og språklig kollaps

Pavlovas ortografi reflekterer en ganske utbredt tendens til å ikke bruke store bokstaver. Andre poeter går mye lenger i å bryte med standardspråkets normer. Et radikalt eksempel er Varvara Nedeoglo, en av bidragsyterne til [Translit]s spesialnummer med antikrigspoesi. Nedeoglo supplerer det russiske alfabetet med en lang rekke spesialtegn, noen hentet fra minoritetsspråkene innenfor Den russiske føderasjonen, noen fra andre alfabeter, noen er rene symboler, noen er ukonvensjonelle kombinasjoner av bokstav og diakritisk tegn.

[...] в н, а ч абыловн ач, а ыблосло
 во и вослов о ыблов вой роусьскыи языкь
 что в кор не не верно
 в н, а ч, а ле ыбло слово и солово ыбло
 альтруссиш олд 1st slavic old ruthenian
 олд рутэниан давньюруська
 старажытнаруская мова
 общий медок украинского белорусского
 русс кого от не го
 пра изо џел пра изоџили
 пүстого цярэ мёснопамятныи въздõх
 украинский и русский и белорусский [...]

[...] i b, e g uvarib eg, y rvarodet i og roord
 o rvai kri rusisk sprog⁵
 som er al deles ga lt
 i b, e g, ynn elsen rva ordet og orodet rva
 altrussisch old 1st славик олд руфиниан
 old ruthenian *davnoruska*⁶
*starazjytnaruskaja⁷ mova*⁸
 felles opphav for ukrainsk belarusisk
 russ isk fra det te
 ut gi kk⁺ [det] ut gi kk⁺ [de]
 fra den tømme tsårens minneverdige sùkk
 ukrainsk og russisk og belarusisk [...]

(Nedeoglo, 2022)⁹

Nedeoglos poetiske strategi går i to retninger og skaper en spenning. På den ene siden beriker hun uttrykket med de eksotisk-utseende tilleggstegetene og det språklige og grafiske mangfoldet; på den andre siden ser vi at ordene faller fra hverandre, går inn i hverandre og fragmenteres. Det sentrale ordet «krig» (*vojna*) glimter frem i sitatet fra Johannesevangeliets åpningsfrase («I begynnelsen var ordet og ordet var kri»), som avbrytes og erstattes med «rusisk [= tidlig-østslavisk] sprog». Referansene og allusjonene i det lange diktet (*poema*) er mange: i det siterte utdraget gjenklinger som vi har sett Joh. 1,1, men trolig også Putins («den tomme tsarens») mye omtalte artikkel («minneverdige sukk») «Om det russiske og det ukrainske folks historiske enhet» fra juli 2021.¹⁰ Også Nedeoglos lyriske jeg identifiserer seg med et større «vi» med referanse til Russland som angriper og overgriper, for eksempel gjennom ordleken med sitt eget navn (Varvara) og (forvrengringer av) ordet «barbari» (*varvarstvo*) senere i diktet.

Samtidig som Nedeoglos dikt er fullt av suggestive referanser, demonstrerer det også selve språkets oppløsning i en prosess som kan ende med full kollaps – eller noe nytt. Det illustrerer på denne måten det sentrale dilemmaet de russiskspråklige dikterne står overfor.

⁵ Kirkeslavisk/tidlig-østslavisk

⁶ Ukrainsk: «gammelrusisk», med referanse til østslavisk middelalder (Kyiv-Rus).

⁷ Belarusisk: «gammelrusisk»

⁸ Ukrainsk og belarusisk: «språk»

⁹ I oversettelsen forsøker jeg å gjengi noen av Nedeoglos virkemidler direkte eller indirekte, for eksempel gjennom å bruke tidligere rettskrivningsnormer («sprog») for kirkeslavismertidlig-østslaviske elementer, eller bytte alfabeter tilsvarende (men omvendt) av det Nedeoglo gjør (kyrillisk/latin). I tillegg må jeg i noen tilfeller ty til forklarende fotnoter.

¹⁰ I et svært forenklet og til dels konstruert, (kvasi)historisk narrativ skriver Putin i denne artikkelen om Ukrainas, Belarus', og Russlands felles opphav i den østslaviske middelalderens Kyiv-Rus. Han hevder at ukrainere og russere er «ett folk» som lever i samme «åndelige rom», og ignorerer alt som bidrar til diskontinuitet i den kompliserte historien om veien fra en middelaldersk østslavisk statsdannelse – via en rekke imperiers vekst og fall – til ulike moderne nasjonalstater.

Det nye motspråket

Vi har sett på en håndfull eksempler. Den språklige og til dels (orto)grafiske fornyelsen har tradisjoner bakover i tid. Vi kan trekke linjene til futuristenes transrasjonale språk (*zaum*) på 1910- og 1920-tallet, en eksperimentell, lydmalende poesi, til 1990-tallsforfatternes postmodernistiske språklek, eller til nettslangen *jazyk padonkov*, populær i årene 2004–2006, med dens forvrengninger av standardspråkets normer. Mer spesifikt har antikrigslitteraturen/poesien i dag imidlertid også et sterkt element av *språklig motstandskraft* i seg og peker på denne måten tilbake til kampen mot det totalitære, ideologiserte språket i sovjettiden, som ga seg uttrykk i en rekke ulike subversive språklige strategier, beskrevet med termer som motspråk (*protivojaz*, Sarnov, 2005), språklig motstand (*jazykovoje soprotivlenije*, Kupina, 1999) eller selvforsvarsspråket (*jazyk samooborony*, Gusejnov, 2003). Denne tradisjonen har igjen sin parallell i den tyske «språklige motstandskampen» mot nasjonalsosialismens totalitære språkkultur, skildret i Victor Klemperers klassiske *LTI: Notizbuch eines Philologen* (1947).¹¹ Det sovjetiske «motspråket» kunne komme til uttrykk i slagferdige anekdoter/vitser, små skjemtevers, fengelspoesi og fengelssjargong, eller vendinger i dagligspråket som forvrengte eller på andre måter «blottstilte» slagord og andre typer ideologisk språkbruk.

Slike språklige strategier er ikke noe ukjent fenomen i Russland under Putin, der flere forskere har identifisert og diskutert en «krise» i det politiske språket (Scharlaj, 2020; Nicolosi et al., 2020). Denne bunner i det begrensede mulighetsrommet for bredere lag av samfunnet til å delta i det politiske livet, en sterk ideologisering av offentlig språkbruk og en tendens til å ville styre og lovregulere språkbruken.

Et initiativ i dagens Russland som minner direkte om den (anti)sovjetiske motspråkstradisjonen er Signalprosjektet, som springer ut av den uavhengige medieplattformen Meduza. Initiativtakerne identifiserer den dominerende statlige diskursen som *novojaz* (i tradisjonen etter Orwell og sovjetisk *newspeak*), og motdiskursen som *oppojaz* (≈ opposisjonens språk eller det opposisjonelle språket). Som et bidrag til utviklingen av den opposisjonelle språkkulturen, publiserer Signalprosjektet detaljerte kommentarer om typiske klisjeer og uttrykksmåter, ofte eufemismer, som dominerer den statlige politiske diskursen og nyhetsformidlingen om krigen, og er spesielt oppmerksom på alt i denne diskursen som bidrar til å gjøre virkelighetsbeskrivelsen ullen. Ideen er at detaljerte forklaringer av innholdet i slike uttrykk skal fungere som en slags motvekt mot å bli nummen overfor ordenes semantikk og innebyrd. Eksempler på ord og begreper som forklares er «beskyttelse av barn», «kistepenger», «multipolar verden», «liberalere» (*zasjtsjita detej, grobovyje, mnogopoljarnyj mir, liberaly*): «*Novojaz* glatter de skarpe kantene, for at båten ikke skal komme i bevegelse. Derfor

¹¹ Se (Lunde, 2018, s. 17–28) for en gjennomgang av sovjetisk nyspråk (*newspeak*), motspråk og betydningen av denne arven for postsovjetisk russisk språkkideologi, og (Lunde, 2008) for en sammenlikning av tyske og russiske filologers post-totalitære respons til den totalitære språkarven.

kalles oversvømmelse ‘vanntilløp’ og eksplosjon – ‘smell’. *Oppojaz* derimot spisser kantene maksimalt» (Amzin, 2023).

Alle forskjeller og ulike virkemidler til tross, kan vi observere en felles intensjon i Signalprosjektet, den sovjetiske *motspråkstradisjonen* og deler av det siste årets anti-krigsposi om å høyne den språklige refleksjonen og spisse det språklige uttrykket. I poesien slår dette noen ganger over i en form for fremmedgjøring helt ned i det grafiske, på bokstavnivå. Et særtrekk ved poesien er videre at den som sjanger gjerne har en klart definert lyrisk stemme. Den er derfor spesielt godt egnet til å løfte frem ulike sider ved det kollektive «vi» som en viktig del i diskusjonen om den russiskspråklige kulturens politiske og moralske posisjon i dag.

Den nådeløse insisteringen på det kollektive *vi* som russere ikke kan unndra seg (se også Stepanova, 2023), har ført til debatt, også blant russere i eksil (f.eks. Schumatsky, 2023). For forfattere som Stepanova og Lebedev er bevisstheten om det russiske språkets forbundethet med vold, makt, krig og barbari imidlertid et helt nødvendig skritt på veien dersom russisk litteratur og kultur skal kunne eksistere i fremtiden.

Referanser

- Amzin, A. (2023, 9. april). Rossijskaja propaganda govorit na novojaze. A oppozitsija – na oppojaze? *Signal*. <https://meduza.io/feature/2023/04/09/rossijskaya-propaganda-govorit-na-novoyaze-a-oppozitsiya-na-oppoyaze>
- Anisimova, I. & Lunde, I. (red.). (2020). *The cultural is political: Intersections of Russian art and state politics* (Slavica Bergensia 13). <https://doi.org/10.15845/sb.19.13>
- Andryczyk, M. (red.). (2022). Ukrainian culture and the War in the Donbas. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 9(2). <https://journals.library.ualberta.ca/www.ewjus.com/index.php/ewjus/issue/view/21>
- Arkipova, A., Somin, A. & Sheveleva, A. (2016). S ekrana na plakat: diskurs vlasti v jazykovoj igre oppozitsii. I E. Lapina-Kratasiuk, O. Moroz & E. Nim (red.), *Nastrojka jazyka: upravlenije kommunikatsijami na postsovetkom prostranstve* (s. 175–94). NLO.
- bolsje net slov* (2022). [Translit] 25. <https://vse-svobodny.com/product/translit-25/>
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1982–83). What is a minor literature (R. Brinkley, overs.). *Mississippi Review* 11(3), 13–33.
- Finnin, R. (2022). *Blood of others: Stalin's Crimean atrocity and the poetics of solidarity*. University of Toronto Press.
- Gabowitsch, M. (2013). *Putin kaputt!? Russlands neue Protestkultur*. Suhrkamp.
- Genis, A. (2022, 29. desember). Spetsoperatsija slov: Stikhi posle Butsj. *Novaja gazeta Evropa*. <https://novayagazeta.eu/articles/2022/12/29/spetsoperatsiia-slov>
- Golovinskaja, I. (red.). (2022). *Ponjatyje i svideteli*. 2 bind. Babel.
- Goralik, L. (2022). *ROAR*. <https://roar-review.com/>
- Guseinov, G. (2003). *D.S.P.: materialy k russkomu slovarju obsjestsjestvenno-politijsjeskogo jazyka XX veka*. Tri kvadrata.
- Klemperer, V. (1947). *L.T.D. Die unbewältigte Sprache: Aus dem Notizbuch eines Philologen*. Joseph Melzer.
- Kupina, N. (1999). *Jazykovoje soprotivlenije v kontekste totalitarnoj kultury*. Izdatelstvo Uralskogo universiteta.
- Kuzmin, D. (2022, 30. desember). Oni vyzjivajut: Ekho vojennykh dejstvij v russkoj poezii 2022 goda. *Radio svoboda*. <https://www.svoboda.org/a/oni-vyzjivajut-eho-voennyh-deystvij-v-russkoj-poezii-2022-goda/32195546.html>
- Lebedev, S. & Lunde, I. (2023, 23. februar). Den moralske kollapsens nulltime [Intervju]. *Vagant*. <http://www.vagant.no/den-moralske-kollapsens-nulltime-intervju-sergej-lebedev/>
- Leibov, R. (2022, 9. mai). *Stikhi o vojne*. [Video]. YouTube. <https://youtu.be/zDvo7RS4n6s>
- Leving, J. (2022). *Poezija poslednego vremeni*. Izd. Ivana Limbakha.

- Lipovetsky, M. & Platt, K. (2023). *The Russophone literature of resistance* [temanummer av *World Literature Today*, mars]. <https://www.worldliteraturetoday.org/2023/march>
- Lunde, I. (2008). LIS (Lingua imperii sovietici): filologiens håndtering av den nære språklige fortid i Russland. I I. Lunde & S. Witt (red.), *TerminalØst: Totalitære og posttotalitære diskurser* (s. 169–83). Spartacus.
- Lunde, I. (2018). *Language on Display: Writers, Fiction and Linguistic Culture in Post-Soviet Russia*. Edinburgh University Press.
- Matsjina, L. (2022). *Vojna. Stikhotvorenija. 24.01.2022–24.05.2022*. Fresh Verlag.
- Nemirovskaya, J. (red.). (2023). *Disbelief: 100 Russian anti-war poems*. Smokestack Books.
- Nedeoglo, V. (2022). ¡а-будь русской+ой+вой/на/рѳѳѳио! <https://syg.ma/@varvara-niedieoghlo-1/в-bud-rysskoi-plus-oi-plus-boi-na-roststiiu>
- Nicolosi, R. et al. (2020). Polititsjeskaja ritorika v postsovetskoj Rossii. *Neprikoznovennyi zapas*, 132(4).
- Plotnikov, N. (red.). (2023). *Pered litsom katastrofy*. LIT Verlag.
- Sarnov, B. (2005). *Nasj sovetskij novojaz: malenkaja entsiklopedija realnogo sotsializma* (2. utg.). Eksmo.
- Scharlaj, M. (red.). (2020). *Language and power in discourses of conflict*. Peter Lang.
- Schumatsky, B. (2023, 18. februar). Rettet Russland! *Neue Zürcher Zeitung*. <https://www.schumatsky.de/index/rettet-russland/>
- Stepanova, M. (2023, 23. januar). Identitätsstiftung durch Kriegsschuld. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. <https://www.karenina.de/russland/gesellschaft/kriegsschuld-und-identitaet/>
- The Harriman Institute. (2023, 1. mars). «The Russophone literature of resistance»: Launch of the March 2023 issue: *World Literature Today* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/live/5qk88Yj_cT8?feature=share
- Vojna i poezija. (2022, 6. juni). Vojna i poezija: ukrainskije dnevniki Very Pavlovoj. *Radio Svoboda*. <https://www.svoboda.org/a/voyna-i-poeziya-ukrainskie-dnevnik-very-pavlovoy/31882110.html>
- Vojtovskij, A. (2022). Probuzdenije bukvoj (eksperimentalnaja poezija i poslevojenij raspad jazyka. *Sigma*. <https://syg.ma/@voytovsky/probuzhdeniie-bukvy-eksperimentalnaia-poeziia-i-poslievoieni-iraspad-iazjyka>
- Zeytounian-Beloüs, C., Bonaque, M. L. & Rimaz, E. (2022). *Non à la guerre!* Editions Caractères.